

Голові разової спеціалізованої вченої ради
за спеціальністю 035 Філологія
в Центральноукраїнському державному
університеті
імені Володимира Винниченка
доктору філологічних наук, професору
Фоці Марії Володимирівні

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора **Клочека Григорія Дмитровича** на
дисертаційну роботу Бойко Вікторії Валентинівни «Психопоетика прози
Тодося Осьмачки», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі
знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність дослідження визначається двома чинниками. Перший з них полягає в тому, що, не зважаючи на низку серйозних літературознавчих досліджень (М. Жулинський «Тодось Осьмачка. Приреченість на самотність і вигнання», Н. Зборовська «Танцююча зірка» Тодося Осьмачки», О. Піскун «Письменник і тоталітаризм», М. Скорський «Тодось Осьмачка. Життя і творчість», М. Слабошпицький «Поет із пекла» та ін.), творчість та й постать Тодося Осьмачки залишається недостатньо увиразненими. Пояснюється це своєрідною індивідуальністю митця, химерністю його творчої долі, незвичністю його художнього мислення – усе це дає підстави до розмаїтості прочитань доробку письменника.

Другий чинник, який актуалізує тему дисертаційного дослідження, полягає в тому методологічному напрямі, який був обраний Вікторією Бойко. Маю на увазі **психопоетикальний підхід** до наукового осмислення його прозової творчості. Вдалий вибір такого підходу визначається не тільки тим, що він відбувся в напрямі наукової школи, заснованої проф. С.П. Михидою, науковим керівником дисертантки, а й тим, що розгадка художніх «секретів» творчого доробку Тодося Осьмачки, особистість якого вирізнялася певними психологічними своєрідностями, потребувала власне такого підходу. І взагалі

треба наголосити, що застосування напрацювань психологічної науки в літературознавчих дослідженнях є не тільки можливим, а й бажаним. Тим більше, що в сучасному українському літературознавстві не так і часто вдаються до послуг психологічної науки. А дарма...

2. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів. Кожна тема, яка формулюється в назвах розділів та підрозділів, розглядається сумлінно, з виразним прагненням домогтися її максимально повного розкриття. При цьому Вікторія Бойко дотримується певного алгоритму, а саме: формулює та обґрунтовує завдання, яке належить виконати в розділі (підрозділі), розглядає ступінь вивчення проблеми, з достатньою повнотою аналізуючи при цьому її висвітлення у працях інших дослідників, вибудовує логічно поєднаний ланцюг аргументів, які підтверджують її висновки.

Як приклад, який підтверджує такі висновки стосовно достовірності та обґрунтованості отриманих результатів, пошлемося на **Розділ 1. «ОСОБИСТІСТЬ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ: ПСИХОПОЕТИКАЛЬНИЙ АСПЕКТ»**. Кожний підрозділ цього розділу написаний з установкою «вичерпати» з максимальною повнотою заявлену проблему. Це завдання реалізоване в таких підрозділах: «Психопоетика: зріз, тенденції, методологічне втілення»; «Особистість Тодося Осьмачки: соціолітературознавчий дискурс»; «Психоавтобіографізм прози митця: концепція підходу».

В другому розділі **«ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ – ШЛЯХ ДО РОЗУМІННЯ ХУДОЖНОСТІ»** вдало охарактеризовано емоційно-мовну парадигму творів письменника – тут дослідниця встановила прямий зв'язок між мовою прози та його психічними особливостями. На матеріалі аналізу мемуарної та художньої літератури Вікторія Бойко переконливо визначила світоглядні аспекти психосвіту Тодося Осьмачки.

Варто також відзначити низку вдалих знахідок дисертантки в розділі **«СУБЛІМАЦІЙНА ПРИРОДА ТВОРЧОСТІ»** – маю на увазі в першу чергу

психобіографічні маркери особистості письменника, що були проявлені в повісті «Старший боярин» – йдеться про відображення в ній ставлення письменника до такої неординарної особистості як Олена Вітер.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.
Теоретичний внесок авторки полягає в тому, що їй вдалося не тільки перевірити практикою методологічні можливості психопоетичного підходу в осягненні такого складного об'єкту для дослідження як творча особистість Тодося Осьмачки, своєрідності його творчого обдарування, а також прозового доробку, в якому чимало «білих плям», які були ще недостатньо висвітлені літературознавцями. Це стосується бодай таких проблем як художні артефакти психосвіту письменника, або ж сублімацій природи його творчості.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає в її методологічній результативності – маю на увазі, що досвід у застосуванні психопоетичного підходу, який наявний в дисертації, може бути використаний при дослідженні творчості інших митців. Окрім того, практичне значення дисертації визначається і тим внеском, який здійснений в плані увиразнення творчої постаті письменника – цей момент важливий при читанні історії української літератури на філологічних факультетах університетів, при написанні кваліфікаційних робіт різного рівня.

4. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Апробаційні праці Вікторії Бойко відображають основні результати дослідження, відповідають пунктам 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова КМ України № 44 від 12.01.2022 р.). Матеріали дисертації висвітлені в 11-ти статтях – в т.ч. 5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України і 6 статей – в закордонних та наукометричних виданнях.

5. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікацій. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій. Положення, винесені на захист, є самостійними та оригінальними. Одна з переконливих ознак доброчесності дисертаційного дослідження полягає в тому, що весь текст дослідження виконаний в одному стильовому плані – ідіостиль Вікторії Бойко, як уже йшла про це мова, є виразним, позначений високою мовно-стильовою культурою.

6. Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом. Треба відзначити одну важливу позитивну рису дисертації, яку я сформулював би як високоякісний ідіостиль Вікторії Бойко – маю на увазі її позбавлений фальшивої наукоподібності спосіб висловлювання. Йдеться не про спрощення чи примітивізацію мови, якою написане наукове дослідження. Навпаки, дисертантка гідно представляє «літературознавство з людським обличчям», тобто вона продовжує традицію так званої «кіровоградської літературознавчої школи», яка представлена такими відомими іменами як Микола Смоленчук, Леонід Куценко, Володимир Панченко та ін.

Зміст дисертації та її завершеність заслуговує позитивної оцінки – вона ґрунтується на багатьох уже відзначених моментах. Таку оцінку даємо, не зважаючи на низку зауважень та дискусійних питань, які з'явилися в процесі знайомства з дисертацією і про які йтиме мова нижче.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Перше зауваження стосується твердження про «нордійське у психопортреті Тодося Осьмачки». Вочевидь, дисертантка виходила з тверджень про «нордійську зовнішність» письменника – такі зауваження зустрічаються в мемуарній літературі. Проте в тій же мемуарній літературі є багато тверджень, що категорично заперечують наявність в характері Осьмачки таких типових для людей нордичного типу рис як стриманість та витриманість. Для прикладу наведемо опис Осьмачки, який належить Уласу Самчуку («На коні вороному»): «Він весь час усміхався кривою усмішкою, так ніби він кпився (...). Його вислови були незвичні, надумані, часто примхливі, дуже

несподівані. З ним треба було бути обережним з мовою, щоб не злякати його довір'я. Він не мав постійного мешкання, до людей був упереджений, у всьому вбачав недобрі наміри, перебував у стані постійного невдоволення (...).

Тоді він був увесь захоплений задумом величезної віршованої медитації (...), потріпаний рукопис якої він нерозлучно носив при собі у потріпаній течці і при кожній нагоді намагався читати її мало не кожному зустрічному...».

Як бачимо, такий образ митця змальований Уласом Самчуком, прямо суперечить версії про «нордійське у психопортреті» Осьмачки.

Враховуючи наявність серйозних психічних відхилень у поведінці Осьмачки, дисертантці треба було б звернутися до таких праць, як, наприклад, відоме дослідження Чезаре Ломброзо «Геніальність та божевілля» та монографію болгарського вченого Михайла Арнаудова «Психологія літературної творчості», в яких детально розглянуті ті психічні відхилення, що були притаманні багатьом геніальним митцям. (Чого, наприклад, вартує висловлювання, що у 80% генії були спостереження психічні розлади у психіці – цей факт наведено у згадуваній монографії Михайла Арнаудова).

Інше зауваження стосується методичного підходу у висвітленні проблеми. Необхідно врахувати, що дослідження психопоетики письменника передбачає ретельне вивчення **особливостей художнього мислення письменника як основного формо/стилеформуючого чинника**. (Див.: Григорій Клочек «Художнє мислення письменника як формотворчий чинник». *Енергія художнього слова*. Кіровоград: РВУ КДПУ, 2007. С. 54–73). Вивчення особливостей художнього мислення передбачає створення цілісної концепції світобачення/світорозуміння письменника, особливостей його проникнення в суть речей та явищ. При цьому багатий матеріал можна було б черпати з його поетичної творчості, в т.ч. і ранньої, в якій особливо проявились провідні риси «вродженого» світобачення митця.

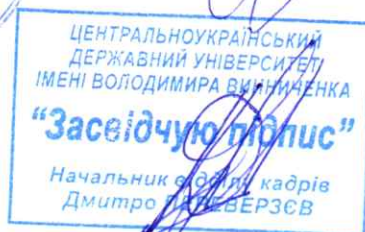
Треба відзначити, що дисертантка різними способами торкалася питання особливостей художнього мислення, проте більш продумане опертя на це поняття надавало б її дослідженню більшої системності, а, значить, і переконливості.

8. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Текст дисертації, її структура, належний рівень аргументації основних концептів, глибоке та сумлінне опрацювання фактично всієї літератури про життя і творчість Тодося Осьмачки засвідчує як наукову сумлінність дисертантки, так і її здатність генерувати нові наукові ідеї. Все це дає підстави високо оцінити її рівень знань, умінь, навичок та компетентностей.

9. Загальна оцінка дисертації. Рецензована дисертація Бойко Вікторії Валентинівни «Психопоетика прози Тодося Осьмачки» відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії (зі змінами) та наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. № 155/30023, а її авторка Бойко Вікторія Валентинівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук,
професор кафедри української
філології та журналістики
Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка

Григорій КЛОЧЕК